

ביאור הדף מסכת שבועות דף כ"ה

משנה. שבועה חלה בין על דברים של עצמו ובין על דברים של אחרים, בין על דברים שיש בהן ממש ובין על דברים שאין בהן ממש.

ומבארת המשנה כיצד שבועה חלה על אלו, כגון אדם שאמר שבועה שאתן לאיש פלוני, או שלא אתן, או שנתתי או שלא נתתי, ששבועה חלה על כל אלו אף שהם דברים של אחרים. וכן אדם שנשבע שבועה שאישן או שלא אישן, או שישנתי ושלא ישנתי, או שאזרוק צרור לים או שלא אזרוק או שזרקתי ושלא זרקתי ששבועה חלה אף שאין בהם ממש.

אך דעת רבי ישמעאל שאינו חייב על שבועה אלא על העתיד לבא שנאמר "להרע או להיטיב", ומשמע לעתיד.

אך אמר לו רבי עקיבא, שאם הוא מדקדק מלשון הפסוק כך, הרי גם משמע שלא יהיה חייב אלא על דברים שיש בהן הרעה והטבה, ומנין שיהיה חייב גם על שבועה על דברים שאין בהן הרעה והטבה, והשיב לו רבי ישמעאל שהוא לומד זאת מריבוי הפסוק "לכל אשר יבטא", שמשמע שחייב אף לשאר דברים, ואמר לו רבי עקיבא שאם כך לומדים מהריבוי שחייב אף על שבועה לשעבר.

גמרא. מביאה הגמרא ברייתא שאומרת שיש חומרא בנדרים יותר משבועות, ויש חומרא בשבועות יותר מנדרים.

ומפרטת הברייתא מה החומרא בכל אחד, שהחומרא בנדרים היא שהם חלים על דבר מצוה כדבר הרשות, אך שבועות חלות רק על דבר הרשות. והחומרא בשבועות שהשבועות חלות על דבר שאין בו ממש כדבר שיש בו ממש מה שאין כן בנדרים שחלים רק על דבר שיש בו ממש.

במשנה התבאר ששבועה חלה אף על דברים שאינם שלו וכגון שנשבע שבועה שאתן לפלוני או שבועה שלא אתן. ואומרת הגמרא שלא יתכן שמדובר על אדם שאומר שבועה שאתן לעני צדקה, הרי הוא נשבע לעשות מצווה שהוא מושבע עליה מהר סיני שנאמר "נתן תתן לו", אלא וודאי שמדובר על אדם שנשבע שיתן מתנה לעשיר.

במשנה התבאר ששבועה חלה אף על דברים שאין בהם ממש כגון אדם שנשבע שאישן או שלא אישן. ומקשה הגמרא שהרי אמר רבי יוחנן שאדם שאומר שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר, כי אי אפשר לא לישון ג' ימים, ורואים שלא חלה שבועה שלא אישן, ועונה הגמרא שכאן מדובר שלא אמר שבועה שלא אישן ג' ימים אלא פחות (רא"ש).

במשנה התבאר ששבועה חלה אף על דברים שאין בהם ממש כגון אדם שנשבע שאזרוק צרור לים או שלא אזרוק. ומביאה הגמרא שנחלקו רב ושמואל באדם שנשבע שבועה שזרק פלוני צרור לים או שבועה שלא זרק, האם חייב קרבן או לא. לדעת רב חייב, כי שבועה זו שייכת גם בהן וגם בלאו, כגון שזרק או שלא זרק, אבל לדעת שמואל פטור וזו שבועת שוא ולא שבועת ביטוי, כי שבועה זו לא שייכת בלהבא, וכלומר שלא יכול להישבע שבועה שיזרוק פלוני צרור לים או שלא יזרוק כי, אין אותו פלוני בידו לגרום לו לזרוק או לא לזרוק.

ומנסה הגמרא לתלות את מחלוקת זו במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא במשנה, האם אדם חייב קרבן על שבועה לשעבר, או רק על שבועה לעתיד.

שלדעת רבי ישמעאל אדם חייב קרבן שבועה רק בשבועה על העתיד לבא, שנאמר להרע או להיטיב שם לשון עתיד.

אך לדעת רבי עקיבא כפי שלומדים מריבוי הפסוק "לכל אשר יבטא" גם דברים שאינם הרעה והטבה, כך לומדים משם שחייב גם על שבועה שאינה לעתיד, אלא לשעבר.

ומנסה הגמרא לומר שרב שסובר שאדם שנשבע שפלוני זרק צרור לים חייב, זה כדעת רבי ישמעאל שחייב אף על שבועה לשעבר, ושמאל שסובר שפטור סובר כדעת רבי עקיבא שאדם חייב קרבן רק על שבועה לעתיד, וכיון שזו שבועה לשעבר הוא פטור עליה.

אך אומרת הגמרא שלא בזה נחלקו, ואמנם באמת לדעת רבי ישמעאל וודאי שפטור מקרבן בשבועה זו כי היא שבועה לשעבר, אלא שנחלקו רב ושמאל לדעת רבי עקיבא, לדעת רב רבי עקיבא סובר שחייב, כי זו שבועה לשעבר שחייבים עליה, אך לדעת שמאל, אף שבכל שבועה לשעבר לדעת רבי עקיבא כן חייבים עליה, על שבועה זו פטורים כי שבועה זו לא תיתכן בלהבא, כיון שאינו בידו, ושבועה שלא אפשרית בלהבא מודה רבי עקיבא שפטור עליה.

עמוד ב'

ומנסה הגמרא לומר שנחלקו רב ושמאל במחלוקת אחרת שהובאה במשנה לקמן, בין רבי יהודה בן בתירא לחכמים, האם אדם שנשבע לקיים את המצווה שבועתו חלה או לא.

ששינו לקמן במשנה שאדם שנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל לדעת כולם פטור מקרבן על שבועתו, כי אינה חלה כלל.

ואם נשבע לקיים את המצוה ולא קיים לדעת חכמים פטור, אך לדעת רבי יהודה בן בתירא חייב, ולומד זאת רבי יהודה בן בתירא מקל וחומר, שאם אדם שנשבע על דבר הרשות, שאינו מושבע עליה מהר סיני, כל שכן שיהיה חייב על מצוה שמושבע עליה מהר סיני.

אך השיבו לו חכמים שדווקא בדבר הרשות חייב, כי בשבועה זו שייך לאו והן, כגון שבועה שאוכל שהיא הן, ושבועה שלא אוכל שהיא לאו. אבל בדבר מצווה לא שייך לאו והן, כי אדם לא יכול להישבע שלא יעשה מצווה שהוא חייב בה, או שיעבור על איסור, כי שבועתו לא תחול באופן כזה, והוא יכול רק להישבע שיקיים את המצווה, ואם כך כיון שבשבועה זו לא שייך הן ולא הוא פטור עליה אף אם נשבע לקיים את המצווה.

ומנסה הגמרא לומר שכמו שלדעת חכמים אדם חייב על שבועה רק אם יש בה אפשרות של הן ואפשרות של לאו, כך אדם חייב על שבועה רק אם יש בה אפשרות של לשעבר ואפשרות של לעתיד, ולכן דעתם תהיה כדעת שמאל שאדם שנשבע שבועה שלא יתכן בה לעתיד, כגון שבועה שזרק פלוני צרור לים הוא יהיה פטור עליה.

אבל לדעת רבי יהודה בן בתירא, שאדם חייב על שבועה אף שלא שייך בה הן ולא, הוא הדין שחייב על שבועה שלא שייך בה לשעבר ולעתיד, וממילא לדעתו אדם חייב קרבן אף על שבועה שאין בה אפשרות של לעתיד כדעת רב.

ודוחה הגמרא ואומרת, שאמנם וודאי שלדעת רבי יהודה בן בתירא, אדם חייב אף על שבועה שלא שייך בה לעתיד, כי אם על שבועה שיש בה רק הן ולא לאו הוא חייב, וודאי שיהיה חייב על שבועה שיש בה הן ולא, אלא שיש בה רק לשעבר ולא לעתיד.

ומה שנחלקו רב ושמאל זה לדעת חכמים, שדעת שמאל שכמו שאמרו חכמים שכדי להתחייב על שבועה, צריך שיהיה בה אפשרות של הן ולא, כך צריך שיהיה בה אפשרות של לעתיד ולשעבר, אבל לדעת רב מה שאמרו חכמים שצריך הן ולא, זה כיוון שנאמר בפסוק "להרע או להטיב" ומשמע הן או לאו, אבל להבא ולשעבר שלומדים אותם מריבוי ולא מהפסוק עצמו, לא נצרכים כדי לחייב קרבן על השבועה, ולכן גם שבועה שישנה רק בלשעבר חייבים עליה.

הקשה רב המנונא על מה שאמר שמאל שאם אין בשבועה אפשרות להבא אלא רק לשעבר פטור עליה מקרבן, ממה שנאמר במשנה שאדם שאמר לא אכלתי היום או לא הנחתי תפילין היום, ואמר לו חברו משיעך אני ואמר אמן חייב. והקשה רב המנונא שהרי בשבועה שלא הנחתי תפילין היום לא שייך לעתיד, שהרי אינו יכול להישבע שלא אניח תפילין היום, שהרי הוא מצווה להניח, ואם כך רואים שאדם חייב קרבן אף על שבועה שלא שייכת בלעתיד.

ותירץ רב המנונא על קושייתו, שלדעת שמואל צריך לומר שכוונת המשנה שאדם שנשבע שאכל ולא אכל חייב קרבן, אבל אדם שנשבע שלא הנחתי תפילין היום חייב רק מלקות ולא קרבן, כי שבעתו לא שייכת בלעתיד לבוא.

הקשה רבא לדעת שמואל שאומר שלא חייבים קרבן על שבועה ששייכת רק בלשעבר ולא בעתיד, שהרי שנינו במשנה לקמן איזו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, כגון אמר על עמוד של אבן שהוא של זהב. ואמר עולא בגמרא לבאר את המשנה, שמדובר שהיה ניכר לג' בני אדם שאותו העמוד של אבן ולא זהב, ורואים מדבריו שאם אינו ניכר, אך למעשה הוא של אבן, הנשבע אינו עובר על שבועת שוא, והבין רבא שעובר במקומה על שבועת ביטוי, ואף ששבועה זו היא רק לשעבר ולא שייך בה להבא, שהרי העמוד כבר קיים. ורואים שחייבים קרבן אף על שבועת ביטוי שאין בה להבא.

ותירץ רבא שאין כוונת עולא שאם אינו ניכר שיהיה חייב מדין שבועת ביטוי, אלא מדין שבועת שקר שבה כל מקום שמשקר חייב ולא צריך שיהיה בה הן ולא.

אמר אב"י שאף שדעת רב שאדם שנשבע שבועה שיש בה רק לשעבר, ואין שבועה כזאת להבא חייב, מודה רב שצריך שבועה ששייכת בלאו והן, ולכן אדם שנשבע לחבירו שבועה שאני יודע לך עדות ולמעשה התברר שלא ידע, שהוא פטור מקרבן, כי אמנם יתכן שבועה שאדם נשבע לחבירו שהוא יודע לו עדות, אלא ששבועה זו לא שייכת לשבועת ביטוי, אלא לשבועת העדות, ולכן בשבועת ביטוי דינה כאינה שייכת בהן ולא, ופטור עליה מקרבן.

ואם נשבע שידעתי לך עדות או שלא ידעתי לך עדות, או שבועה שהעדתי לך או שלא העדתי לך, בזה אמנם שייך הן ולא, אך שייך רק לשעבר ולא להבא, שהרי לא שייך שבועה להבא שלא אדע לך עדות, כי אינה בידו. ולכן אופנים אלו יהיו תלויים במחלוקת רב ושמואל האם חייב על שבועה שיש בה רק לשעבר ואין בה בלהבא.

ושואלת הגמרא, שאמנם לדעת שמואל שלא חייבים על שבועה שאינה גם בלהבא, מובן מדוע התורה הפרידה את שבועת עדות משבועת ביטוי, וחילקה דין שבועה נפרד לשבועת העדות, כי מעיקר הדין היה צריך להיות פטור על שבועת העדות, כי היא אפשרית רק לשעבר, שאיני יודע לך עדות, ולא בלהבא, שלא אדע לך עדות. ולכן חידשה התורה שהחייב על שבועה זו מדין שבועת העדות.

אך לרב מדוע הוציאה התורה את שבועת העדות מדיני שבועת ביטוי, הרי בכל אופן היה חייב על שבועה זו קרבן מדין שבועת ביטוי.

ומביאה הגמרא שחכמים ניסו לתרץ לאב"י את קושייה זו ולומר שלדעת רב באמת חייבים על שבועת העדות פעמיים, גם משום שבועת ביטוי, וגם משום שבועת העדות, אך דחה אב"י את דבריהם כי נאמר בברייתא על הפסוק "לאחת מאלה", שמשמע שעל שבועת העדות חייב רק אחת ולא שתיים.

ושואלת הגמרא אם כך מדוע באמת לדעת אב"י נאמר דין שבועת העדות אם חייב כבר מדין שבועת ביטוי, ועונה הגמרא שהתחדש בתורה בשבועת העדות, שאף נשבע במזיד שאינו יודע עדות חייב קרבן ולא רק שוגג, וכפי שנאמר בברייתא "שבכל השבועות נאמר ונעלם ובשבועת העדות לא נאמר ונעלם, ולומדים לחייב על המזיד כשוגג.

ושאלו חכמים את אב"י שאולי במזיד באמת חייב רק קרבן אחד וכמו שלמדה הברייתא לעיל מ"אחת מאלה", כי אז פטור משבועת ביטוי, כי במזיד לא מביאים קרבן על שבועת ביטוי. אבל בשוגג יהיה חייב פעמיים, גם מדין שבועת ביטוי וגם מדין שבועת העדות.

ודחה אב"י את דבריהם, כי וודאי שהפסוק "לאחת מאלה" מדבר על שוגג, ובא לומר שאף בשוגג חייב על שבועת העדות רק אחת, כי במזיד לא צריך פסוק, שהרי במזיד בכל מקרה פטור על שבועת ביטוי, ולא יתכן שיהיה חייב שתיים, ולכן וודאי שמה שנאמר בפסוק שחייב אחת זה אף על שוגג, כי אינו חייב מדין שבועת ביטוי, אלא רק מדין שבועת העדות.

ורבא אמר שהסיבה שבשבועת העדות לא חייבים מדין שבועת ביטוי היא כיוון בתחילה שבועת העדות הייתה בכלל שבועת ביטוי, ולאחר שהוציאה הכתוב לדון בה משבועת ביטוי לדבר חדש שהוא שבועת העדות, אין לך בו אלא חידושו בלבד, ולא מחזירים אותו לדון בו אף משום שבועת ביטוי.

ומדייקת הגמרא מכך שאביי שלמד מפסוק למעט חיוב בשבועת העדות אף משום שבועת ביטוי, סובר שאף שהוציא הכתוב את שבועת העדות משבועת ביטוי, אלמלא הפסוק שבא למעט חיוב עליה משבועת ביטוי עדיין חייבים עליה גם משום שבועת ביטוי, ולכן היכן שלא חייב על שבועת העדות מחמת כל סיבה שהיא יהיה חייב על שבועת ביטוי.

ומקשה הגמרא שהרי אמר אביי שרב לעיל מודה באדם שנשבע לחבירו שבועה שאני יודע לך עדות, ונמצא שלא ידע שהוא פטור, כי שבועה זו לא אפשרית בלאו, וכלומר שבועה שאיני יודע לך עדות, כי אין זה שבועת ביטוי אלא שבועת עדות. ורואים שאף לדעת אביי שבועת עדות אינה נחשבת שבועת ביטוי.

ומתרצת הגמרא או שאביי חזר בו ממה שאמר לעיל, או שאת אחד מהדינים הללו שהובאו בשם אביי אמר רב פפא ולא אביי.